

Zrozumieć narzędzia, zrozumieć zawód. O roli kompetencji technicznych we współczesnej praktyce przekładu¹

Werkzeuge verstehen, Beruf verstehen: Zur Bedeutung technischer Kompetenzen in der modernen Übersetzungspraxis

Der dynamische Fortschritt digitaler Technologien in den letzten Jahrzehnten hat den Charakter der sprachbezogenen Berufe grundlegend verändert und zugleich den Status sowie den Umfang der translatorischen Kompetenzen neu definiert. Im Bereich der Translation resultieren diese Veränderungen vor allem aus der Verbreitung computerunterstützter Übersetzungswerkzeuge (CAT), von Übersetzungsspeichern sowie der auf neuronalen Modellen basierenden maschinellen Übersetzung (NMT). Der Beitrag reflektiert die Entwicklung des Begriffs der Übersetzerkompetenz im Kontext des technologischen Wandels und seiner Folgen für die translatorische Praxis und Didaktik. Ausgangspunkt der Analyse bildet die Monographie von Krzysztof Łoboda „Tłumacz w cyfrowym świecie. Kompetencje techniczne tłumacza w praktyce i dydaktyce przekładu tekstów specjalistycznych“ (2024), die einen integrativen Ansatz zur Beschreibung der Rolle von Technologie in Übersetzungs- und Bildungsprozessen darstellt. Die Studie vergleicht klassische Kompetenzmodelle (PACTE, EMT) mit den empirischen Ergebnissen des Autors und zeigt die Verschiebung des Schwerpunkts von sprachlich-kulturellen auf komplexe technologische und prozessuale Kompetenzen. Der zeitgenössische Übersetzer wird als Akteur in einem komplexen technologischen Ökosystem verstanden, in dem er die Rollen des Analytikers, Redakteurs und Informationsmanagers vereint. Technische Kompetenzen – verstanden als Beherrschung digitaler Werkzeuge, Kenntnis der Funktionsprinzipien von Übersetzungssystemen und Fähigkeit zur kritischen Bewertung ihrer Ergebnisse – bilden heute einen zentralen Bestandteil der Professionalisierung des Berufs. Der Artikel betont, dass die Ausbildung von Übersetzern nicht nur den Umgang mit Software, sondern auch die Reflexion über epistemologische und ethische Implikationen des Einsatzes künstlicher Intelligenz in der Translation umfassen sollte. Abschließend wird ein Modell der Translationsdidaktik vorgeschlagen, das sprachliche, kognitive, ethische und technologische Kompetenzen integriert und den aktuellen Tendenzen der Translationswissenschaft im digitalen Zeitalter entspricht.

Schlüsselwörter: Übersetzerkompetenz, Translationsdidaktik, Übersetzungstechnologien, Maschinelle Übersetzung, Technische Kompetenzen des Übersetzers

¹ ŁOBODA, Krzysztof. *Tłumacz w cyfrowym świecie. Kompetencje techniczne tłumacza w praktyce i dydaktyce przekładu tekstów specjalistycznych*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2024, 271 S.

Understanding Tools, Understanding the Profession: On the Significance of Technical Competences in Modern Translation Practice

The rapid advancement of digital technologies over the past decades has profoundly transformed the nature of language-related professions, redefining both the status and the scope of translator competences. In the field of translation, these changes stem primarily from the widespread adoption of computer-assisted translation (CAT) tools, translation memory systems, and neural machine translation (NMT) technologies. This article explores the evolution of the concept of translator competence in the context of technological transformation and its implications for translation practice and pedagogy. The analysis is based on Krzysztof Łoboda's monograph "Tłumacz w cyfrowym świecie. Kompetencje techniczne tłumacza w praktyce i dydaktyce przekładu tekstów specjalistycznych" (2024), which offers an integrated account of the role of technology in translation and education. The study juxtaposes established competence models (PACTE, EMT) with the author's empirical findings, demonstrating a shift from linguistic-cultural competences toward complex technological and process-oriented skills. The contemporary translator is viewed as an active participant in a multifaceted technological ecosystem, combining the roles of an analyst, editor, and information manager. Technical competences – defined as proficiency in digital tools, understanding of translation systems, and the ability to critically assess their outputs – have become a core component of professional translator identity. The article argues that translator education should encompass not only technical training but also critical reflection on the epistemological and ethical implications of artificial intelligence in translation. Consequently, a model of translation didactics is proposed that integrates linguistic, cognitive, ethical, and technological competences, aligning with current trends in translation studies and intercultural communication in the digital era.

Keywords: translator competence, translation pedagogy, translation technologies, machine translation, technical competences of the translator

Author: Magdalena Duś, Jagiellonian University, Al. Mickiewicza 9A, 31-120 Kraków, Poland, e-mail: magdalena.dus@uj.edu.pl

Received: 31.10.2025

Accepted: 3.11.2025

1. Wstęp

Transformacja cyfrowa, jaka dokonała się w kilku ostatnich dekadach, radykalnie przekształciła sposób funkcjonowania zawodów językowych. W obszarze przekładu zmiany te są szczególnie wyraźne: narzędzia wspomagające tłumaczenie (CAT), systemy pamięci tłumaczeniowych, korpusy równoległe, a w ostatnich latach przede wszystkim tłumaczenie maszynowe oparte na sieciach neuronowych (NMT) doprowadziły do redefinicji ról i zadań tłumacza. Od współczesnego specjalisty oczekuje się dziś nie tylko kompetencji językowych i kulturowych, lecz także biegłości technologicznej, obejmującej obsługę narzędzi cyfrowych, rozumienie zasad działania systemów tłumaczeniowych oraz zdolność krytycznej oceny ich wyników (Krüger 2022, Hansen 2014). Zjawiska te skłaniają do ponownego namysłu nad statusem kompetencji tłumacza. W polskim dyskursie naukowym problem wielokrotnie podkreśla się, że przekład należy postrzegać jako działalność kulturowo zakorzenioną (Tabakowska 2009), wymagającą złożonych umiejętności interpretacyjnych i komunikacyjnych. Małgorzewicz (2014) poszerza to ujęcie, wskazując na znaczenie tzw. kompetencji niejęzykowych – technicznych, organizacyjnych i interpersonalnych – które w dydaktyce

tłumaczenia powinny zajmować równie istotne miejsce jak warsztat językowy. Z kolei Łomzik (2018) podkreśla relewantność kompetencji miękkich jako przydatnych lub niezbędnych w pracy tłumacza. Kierunek ten znajduje potwierdzenie w badaniach międzynarodowych: zarówno w modelach kompetencyjnych EMT (European Master's in Translation, 2022), jak i w niemieckiej tradycji Übersetzungswissenschaft (Hönig 1997, Kiraly 2000, Nord 1997), coraz wyraźniej akcentuje się wymiar technologiczny i procesowy jako integralny element profesjonalizacji zawodu tłumacza. Równocześnie zmienia się środowisko pracy. Tłumacz nie jest już wyłącznie autorem przekładu, lecz menedżerem procesów tekstowych, który projektuje przepływ informacji, ocenia jakość wyjściową systemów MT i podejmuje decyzje edytorskie w oparciu o dane. Współczesne technologie, takie jak DeepL (<https://www.deepl.com/>, dostęp: 9.10.2025) czy narzędzia oparte na dużych modelach językowych, jak ChatGPT (<https://openai.com/>, dostęp: 9.10.2025), nie zastępują tłumacza, lecz tworzą środowisko, w którym to on odpowiada za integrację komponentów ludzkich i algorytmicznych (O'Brien 2024). Zmiana ta ma charakter epistemiczny – dotyczy nie tylko sposobu pracy, lecz także rozumienia profesjonalizmu, odpowiedzialności i jakości.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają badania poświęcone kompetencjom technicznym. To właśnie one pozwalają zrozumieć, jak kształtują się współczesne modele praktyki tłumaczeniowej, w których język, technologia i refleksja krytyczna tworzą nierozzerwalną całość. Książka Krzysztofa Łobody „Tłumacz w cyfrowym świecie. Kompetencje techniczne tłumacza w praktyce i dydaktyce przekładu tekstów specjalistycznych” (2024) wpisuje się w ten nurt, oferując spójną i empirycznie zakorzoną próbę opisu miejsca technologii w zawodzie tłumacza oraz sposobów jej dydaktycznego wdrażania. Stanowi tym samym ważny punkt odniesienia dla dyskusji o przyszłości translodydaktyki w erze cyfrowej – dyskusji, która dotyczy zarówno kształcenia akademickiego, jak i praktyki zawodowej. W niniejszym artykule zostaną omówione powyższe zagadnienie w kontekście wspomnianej publikacji. Celem jest ustalenie, jak zmieniły się lub nadal zmieniają uwarunkowania procesów translatorских oraz jaka jest lub jaka będzie pozycja tłumacza we współczesnych realiach.

2. Wokół kompetencji tłumacza. Od mglistych wyobrażeń po modele naukowe i ujęcia eksperckie

Refleksję nad kompetencjami tłumacza warto przeprowadzić w sposób diachroniczny: od określonych przez Łobodę intuicyjnych opisów umiejętności przekładowych, opartych na erudycji i „talencie językowym”, po współczesne, złożone modele kompetencyjne oparte na badaniach empirycznych. W XX wieku pojawiły się pierwsze próby ich systematyzacji — od koncepcji kompetencji komunikacyjnej (Hymes 1972) po ujęcia translacyjne, takie jak modele PACTE (2003, 2017) i EMT (2022), definiujące przekład jako działanie poznawcze, kulturowe i technologiczne zarazem. Tym ostatnim autor przygląda się ze szczególnym zainteresowaniem. Ewolucja pojęcia kompetencji

tłumacza odzwierciedla więc zmieniające się rozumienie przekładu – od aktu językowego ku procesowi zarządzania wiedzą i informacją.

W dydaktyce przekładu kompetencje nie są już wyłącznie efektem praktyki zawodowej, lecz stanowią przedmiot świadomie konstruowanego kształcenia akademickiego. Programy translodydaktyczne integrują dziś naukę języka, analizy tekstu i obsługę narzędzi cyfrowych z refleksją etyczną i społeczną. W tym sensie kształcenie tłumaczy staje się procesem formowania eksperta, który łączy biegłość komunikacyjną z krytyczną świadomością technologiczną i kulturową. Aglomerat uznanego modelu naukowego grupy PACTE (2000) oraz ram kompetencyjnych Europejskiego Master's in Translation (EMT, 2012) Łoboda uznaje obecnie za jedno z najefektywniejszych narzędzi opisu i kształcenia kompetencji tłumacza. Model PACTE, zakorzeniony w badaniach empirycznych, pozwolił na precyzyjne wyodrębnienie podsystemów kompetencji – bilingwalnej, pozajęzykowej, instrumentalnej, strategicznej i psychofizjologicznej – a tym samym umożliwił ich empiryczną operacjonalizację w badaniach dydaktycznych (PACTE 2017). Z kolei ramy EMT, opracowane z myślą o standaryzacji europejskiego kształcenia tłumaczy, wprowadzają perspektywę funkcjonalną i zawodową, łącząc kompetencje językowe z technologicznymi, interpersonalnymi i usługowymi. Integracja obu modeli pozwala na holistyczne ujęcie przekładu jako działania kognitywno-technologicznego, w którym teoria i praktyka, kompetencje poznawcze i technologiczne, splatają się w spójną strukturę kompetencyjną.

3. Technologie językowe a współczesny proces przekładu

Głębokie przeobrażenia praktyki tłumaczeniowej, szczególnie w obszarze tekstów specjalistycznych, poszerzają spektrum narzędzi wykorzystywanych przez tłumaczy, obejmujących dziś zarówno złożone środowiska wspomagające przekład (CAT), jak i wyspecjalizowane aplikacje terminologiczne, silniki tłumaczenia maszynowego kolejnych generacji (SMT, NMT), a także rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji, które integrują translację z analizą kontekstu i intencji komunikacyjnych. Współczesny tłumacz funkcjonuje w dynamicznym ekosystemie technologii, który można uporządkować według stopnia automatyzacji procesu: od narzędzi wspierających (np. pamięci tłumaczeniowe, glosariusze, zarządzanie terminologią) po systemy półautonomiczne i autonomiczne, wymagające jedynie post-editingu. Kluczowe staje się zrozumienie ogólnych zasad działania tych technologii – sposobu segmentacji tekstu, algorytmów dopasowywania tłumaczeń oraz modeli uczenia neuronowego – a także świadomość ich mocnych i słabych stron: efektywności i spójności formalnej z jednej strony, braku precyzji semantycznej i niuansów kulturowych z drugiej (por. Krüger 2022).

Analiza Krzysztofa Łobody wpisuje się w nurt badań empirycznych nad wpływem narzędzi cyfrowych na proces przekładu. Autor przedstawia zróżnicowanie oprogramowania tłumaczeniowego w kontekście dydaktyki oraz praktyki zawodowej, wskazując, że umiejętność oceny działania narzędzi i ich świadomego doboru stanowi integralny

element profesjonalizacji tłumacza. Szczególnie interesującym aspektem jest studium przypadku dotyczące Dyrekcji Generalnej ds. Tłumaczeń Komisji Europejskiej (The Directorate-General for Translation (DGT)), które autor analizuje jako przykład instytucji kształtującej rynek tłumaczeniowy w Europie. Choć KE deklaruje zapotrzebowanie na tłumaczy z wysokimi kompetencjami technologicznymi, w praktyce obserwuje się ograniczanie liczby stanowisk etatowych, zwłaszcza na poziomach AD5 i AD7. Od kilkunastu lat nie ogłoszono nowych naborów do polskiej sekcji, co unaocznia niestabilność struktury zatrudnienia i przesunięcie ciężaru produkcji tłumaczeń w stronę outsourcingu oraz automatyzacji (por. Łoboda 2024: 122–127). Łoboda wskazuje, że równolegle do redukcji etatów instytucje unijne inwestują w rozwój własnych narzędzi tłumaczeniowych, takich jak system eTranslation wdrożony przez Komisję Europejską. Rozwiązania te wspierają obieg dokumentów i zwiększają dostępność informacji, ale jednocześnie wprowadzają nowe wyzwania dla dydaktyki translatorskiej. Automatyzacja procesu przekładu wymaga bowiem redefinicji roli tłumacza, który z użytkownika narzędzia staje się jego krytycznym interpretatorem i współprojektantem.

Ważnym walorem opracowania Łobody jest szczegółowa analiza obowiązujących norm jakościowych w tłumaczeniu, takich jak PN-EN ISO 17100:2015, ISO 18587:2017, ISO 20771:2020 czy najnowsza ISO 5060:2024, które regulują odpowiednio proces świadczenia usług tłumaczeniowych, post-editing tłumaczenia maszynowego, praktykę tłumaczeń prawniczych oraz aspekty zarządzania jakością. Autor w przekonujący sposób ukazuje, że znajomość i stosowanie tych norm stanowi fundament profesjonalizacji zawodu tłumacza w erze cyfrowej, łącząc wymiar technologiczny z etycznym i organizacyjnym podejściem do jakości przekładu. Refleksja ta ukazuje jednak podwójny charakter transformacji cyfrowej: z jednej strony zwiększa ona dostępność narzędzi i efektywność pracy, z drugiej – prowadzi do ograniczania tradycyjnych ścieżek zawodowych, zmuszając tłumaczy i instytucje edukacyjne do nieustannej adaptacji.

4. Wartość kompetencji technicznych w przekładzie specjalistycznym w procesie kształcenia tłumaczy

W rozdziale trzecim monografii autor łączy refleksję teoretyczną z praktycznym wymiarem kształcenia tłumaczy, a zarazem wpisuje się w najnowsze tendencje światowej translatoryki. Publikacja odwołuje się do najważniejszych badań teoretyków i dydaktyków przekładu (Risku, Kiraly, Piotrowska, Gonzáles Davies). Zainspirowały one Łobodę do wprowadzenia własnego modelu kształcenia opartego na współtworzeniu wiedzy i partnerskiej relacji między nauczycielem a studentem, co sprzyja rozwijaniu samodzielności i odpowiedzialności zawodowej. Wyjątkowym elementem publikacji jest opracowany przez Łobodę zestaw otwartych materiałów dydaktycznych i zadań, które łączą zastosowanie technologii tłumaczeniowych z przekładem tekstów specjalistycznych. Autor prezentuje konkretne strategie pracy z oprogramowaniem

wspomagającym przekład, w tym z narzędziami umożliwiającymi automatyzację czynności edycyjnych poprzez makropolecenia czy wykorzystanie wyrażeń regularnych w analizie segmentów tekstu. Te rozwiązania, przedstawione w kontekście dydaktycznym, nie tylko wprowadzają studentów w praktykę zawodową, lecz także rozwijają ich umiejętności analityczne i techniczne. Na szczególne uznanie zasługuje autorska metoda pracy z terminami w tekstach o charakterze specjalistycznym, która łączy podejścia korpusowe z technologiami tłumaczenia automatycznego. Proponowane przez autora procedury służą nie tylko pogłębieniu świadomości terminologicznej, lecz także wypełniają deficyt w procesie precyzyjnego rozumienia pojęć fachowych. Łoboda wskazuje, że analiza błędów – zwłaszcza w kontekście pracy z silnikami neuronowymi – może być narzędziem kształtującym kompetencję krytyczną i metajęzykową, pozwalając studentom zrozumieć ograniczenia oraz potencjał technologii, z którymi będą mieli do czynienia w praktyce zawodowej. W rozdziale tym przedstawiony został również zestaw autorskich projektów tłumaczeniowych, które umożliwiają młodym adeptom praktyczne implementowanie zdobytej wiedzy. Akcentuje się przy tym potrzebę uczenia się przez działanie, współpracę i eksperyment, co pozostaje w pełnej zgodzie z konstruktywistycznym podejściem do edukacji translatorycznej.

5. Badanie ankietowe jako metoda analizy kompetencji technicznych tłumaczy tekstów specjalistycznych

Zamykając swoje opracowanie Krzysztof Łoboda przedstawia autorskie badanie ilościowo-jakościowe, które stanowi kulminację jego wieloletnich działań naukowych i dydaktycznych. Projekt został zrealizowany w dwóch cyklach badawczych prowadzonych w latach 2013–2022 i objął absolwentów studiów translatorskich na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na podstawie 238 uzyskanych kwestionariuszy autor przeprowadził szczegółową analizę zmian w postrzeganiu i praktykowaniu kompetencji technicznych przez kolejne roczniki tłumaczy. Taka liczba danych pozwoliła na uogólnienia o dużym stopniu reprezentatywności i umożliwiła porównanie wyników w ujęciu diachronicznym. Wyniki badania wskazują jednoznacznie, że umiejętności techniczne przestały pełnić funkcję pomocniczą – obecnie stanowią centralny element profilu tłumacza tekstów specjalistycznych. Kompetencje związane z obsługą oprogramowania tłumaczeniowego, zarządzaniem danymi terminologicznymi, bezpieczeństwem informacji oraz skuteczną komunikacją w środowisku cyfrowym okazały się kluczowe dla jakości i efektywności pracy. Analiza pokazuje także, że poszczególne kompetencje zawodowych są ze sobą ściśle powiązane i tworzą spójny układ się uzupełniających wzajemnie umiejętności. Łoboda podkreśla, że wyniki te mają istotne implikacje dla dydaktyki tłumaczeniowej. Wskazują one na potrzebę systematycznego rozwijania komponentu technologicznego w programach kształcenia, włączenia praktyki pracy z narzędziami CAT oraz budowania świadomości krytycznej wobec technologii.

Badanie stanowi tym samym ważny wkład w rozwój translatoryki empirycznej i potwierdza rosnące znaczenie kompetencji cyfrowych w edukacji tłumaczy nowego pokolenia.

6. Podsumowanie

Współczesna dydaktyka przekładu staje wobec konieczności redefinicji celów i metod kształcenia, tak aby przygotować tłumaczy do funkcjonowania w środowisku zdominowanym przez technologie cyfrowe. Kompetencje techniczne, obejmujące zarówno znajomość narzędzi wspomagających przekład, jak i krytyczną refleksję nad ich działaniem, stają się dziś nieodłącznym elementem profesjonalnego profilu tłumacza tekstów specjalistycznych. Integracja tych umiejętności z kompetencjami językowymi, poznawczymi i etycznymi otwiera nowe możliwości dla translodydaktyki, której zadaniem jest formowanie tłumaczy zdolnych do twórczego i świadomego korzystania z technologii. W tym kontekście książka Krzysztofa Łobody *Tłumacz w cyfrowym świecie* dostarcza ważnego głosu w dyskusji o przyszłości kształcenia tłumaczy, oferując zarówno teoretyczną refleksję, jak i konkretne rozwiązania dydaktyczne odpowiadające wyzwaniom epoki cyfrowej.

Wykaz literatury

- HANSEN, Gyde. „Translationskompetenz: Woher kommt sie und was ist das?“. *Bausteine translatorischer Kompetenz oder Was macht Übersetzer und Dolmetscher zu Profis? Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VII*. Red. Lew Zybatow i Michał Ustaszewski. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, 1–15. Print.
- HÖNIG, Hans G. *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1997. Print.
- HYMES, Dell H. „On Communicative Competence“. *Sociolinguistics: Selected Readings*. Red. John B. Pride i Janet Holmes. Harmondsworth: Penguin, 1972, 269–293. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ia804509.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.118785/2015.118785.Sociolinguistics.pdf. 26.9.2025.
- KIRALY, Don. *A Social Constructivist Approach to Translator Education: Empowerment from Theory to Practice*. Manchester, Northampton, MA: St. Jerome Publishing, 2000. Print.
- KRÜGER, Ralph. *Die neuronale maschinelle Übersetzung als Werkzeug fachübersetzerischen Handelns. Modellierung – „Kompetenz“ / Performanzanalyse – didaktische Vermittlung* (Habilitationsschrift). 2022. https://www.researchgate.net/publication/381164027_Kruger_Ralph_2022_Die_neuronale_maschinelle_Ubersetzung_als_Werkzeug_fachubersetzerischen_Handelns_Modellierung_-_Kompetenz_Performanzanalyse_-_didaktische_Vermittlung_Mantelteil_der_kumulativen_Ha. 12.9.2025.
- ŁOBODA, Krzysztof. *Tłumacz w cyfrowym świecie. Kompetencje techniczne tłumacza w praktyce i dydaktyce przekładu tekstów specjalistycznych*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2024. Print.
- ŁOMZIK, Anna. „Kompetencje miękkie tłumacza przysięgłego“. *Półrocznik Językoznawczy Tertium / Tertium Linguistic Journal* 3(2) (2018): 1–15. Print.
- MAŁGORZEWICZ, Anna. „Językowe i niejęzykowe kompetencje tłumacza: próba zdefiniowania celów translodydaktyki akademickiej“. *Lingwistyka Stosowana* 11 (2014): 1–10. Print.

- NORD, Christiane. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. 2 Auflage. London, New York: Routledge, 2018. Print.
- O'BRIEN, Sharon i Christopher D. MELLINGER. *Research Methods in Translation and Interpreting Studies*. Hoboken: Wiley, 2025. Print.
- TABAKOWSKA, Elżbieta. *Tłumacząc się z tłumaczenia*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2009. Print.

ZITIERNACHWEIS:

- DUŚ, Magdalena. „Zrozumieć narzędzia, zrozumieć zawód. O roli kompetencji technicznych we współczesnej praktyce przekładu“, *Linguistische Treffen in Wrocław* 28, 2025 (II): 395–402. DOI: 10.23817/lingtreff.28-27.